

42. Червоний кордон. – 1928. – 08 вересня.
43. Профтехосвіта України. XX століття. – С. 448.
44. Лікарчук Ігор. Підготовка робітничих кадрів в Україні в 1920-1929 рр. / Ігор Лікарчук // Шлях освіти. – 1991. – №2. – С. 43.
45. Червоний кордон. – 1926. – 22 жовтня.
46. Там само.
47. Профтехосвіта України. XX століття. – С. 34.
48. Мазуренко Світлана. Трудове навчання в сільськогосподарських закладах освіти України (20-ті роки XX ст.) / Світлана Мазуренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2002. – №4. – С. 42.
49. Освіта Кам'яниччини. Бюлетень Кам'янецької інспектури народної освіти. – №1. – Січень-лютий 1929. – С. 18-28.
50. Бюлетень Юрбюро ВЦСПС. – 1921. – №4. – С. 139.
51. Культурне будівництво в Українській РСР (1917-1927 рр.) / Док. і матеріали. – К., 1959. – С. 181.
52. Поділля в період відбудови народного господарства.. – С. 496.
53. Ряппо Я. Народна освіта України за 10 років революції / Я. Ряппо. – Харків : ДВУ, 1927. – С.81.

The article with problems of formation and activity of agricultural institutions in professional education of Podilia in the 1920 s.

Key words: *vocational technical education, agricultural professional school, school of agricultural apprenticeship, agricultural courses, rural professional school for adults, curricula, financial and material maintenance.*

Отримано: 27.03.2013

УДК 94(477.43)«19»:32.9

С. А. Ткач

ГЕНЕЗИС ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті на основі архівних джерел та наукового доробку вчених, проаналізовано початковий період формування політичних партій в Подільській губернії початку ХХ ст., визначені його хронологічні рамки та основний зміст.

Ключові слова: *початковий період, політична партія, Поділля, Подільська губернія, РСДРП, ПСР, РУП, УСР, Бунд, Поалей Ціон.*

Сучасна вітчизняна історіографія відзначається переосмисленням становлення та діяльності багатьох історії політичних партій в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зусиллями учених створені узагальнюючі монографічні дослідження з історії окремих політичних партій, які діяли на території України. Серед досліджень останнього часу, присвячених вивченню історії українських політичних партій, варто виділити праці О. Висоцького [33], О. Голобуцького [35], В. Головченка [36], А. Голуба [37], Г. Касьянова [41], А. Павка [48]. Серед науковців, які вивчають історію російських політичних партій, заслуговують на увагу монографії М. Леонова [42], К. Морозова [44], С. Тютюкіна [51], І. Урилова [53], В. Шелохаєва [54].

У Росії після 1991 р. вийшла низка наукових праць, присвячених висвітленню політичної історії країни. Заслужують на увагу енциклопедичні видання з історії політичних партій Росії. В них подаються відомості не тільки з історії російських політичних партій, а також національних партій, які діяли на території Російської імперії [49]. Ознайомлення з ними дозволяє простежити весь спектр партійного життя Російської імперії, своєрідним відбитком якого була Подільська губернія.

Висвітленню діяльності політичних партій і просвітницьких організацій на території Правобережної України, зокрема Подільської губернії, присвячені дослідження А. Глушковецького [34], В. Лозового [43], О. Симчишина [50], О. Федькова [52].

Однак у цих та інших наукових виданнях регіональні аспекти партійно-політичного життя; діяльність місцевих осередків політичних партій і союзів висвітлені недостатньо. Незважаючи на наявну значну літературу з історії політичних партій у Російській імперії і, зокрема, в Наддніпрянській Україні, на сьогодні маємо лише дослідження радянської доби, в яких вивчається історія політичних партій у Подільській губернії. Це праці – А. Зекцера [39], І. Зеленьюка [40], П. Новикова [47], нариси історії обласних партійних організацій [45–46], які потребують проведення верифікації.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб на основі архівних джерел, наукового доробку учених охарактеризувати діяльність осередків політичних партій та організацій у Подільській губернії на початковому періоді їхнього формування, визначити хронологічні рамки та з'ясувати основний зміст їх політичної діяльності.

Для кращого аналізу політичних партій, які діяли на Поділлі на початку ХХ ст., доцільно здійснити їхню типологію. Відповідно до ідеологічних доктрин і ставлення до царської влади (повне неприйняття, конструктивна опозиція, підтримка) політичні партії в науковій літературі поділяються на соціалістичні, ліберальні та консервативні [51, с.113]. Якщо виходити з належності до певної нації, то партії, що діяли в Подільській губернії, поділялися на російські, українські, єврейські та польські.

Формування політичних партій у регіоні розпочалося в 1902 р. і завершився наприкінці 1904 р. Цей період можна умовно поділити на два етапи. Перший етап (1902 р. – перша половина 1903 р.) характеризується першими проявами суспільно-політичної діяльності партій, спорадичними випадками агітації та пропаганди. В цей час у прикордонній Подільській губернії зростає кількість виявлених випадків політичної контрабанди, яка транспортувалася транзитом у різні куточки Російської імперії. Це була передусім література РСДРП та ПСР. Другий етап охоплював другу половину 1903 – кінець 1904 р. Саме в цей час зростає кількість випадків агітації та пропаганди місцевих організацій соціалістичних політичних партій (Одеських, Київських, Єлизаветградських тощо). Це були переважно осередки РСДРП, ПСР, РУПу, Бунду. На цьому етапі з'явилися нечисленні місцеві групи та гуртки, що тісно взаємодіяли з вищезгаданими партійними організаціями.

Діяльність партійних діячів у Подільській губернії на початку ХХ ст. часто зводилась до переправлення нелегальної літератури, яка видавалася за кордоном, вглиб країни. У травні 1902 р. біля м-ка Теофіполь Старокостянтинівського повіту Волинської губернії поліція викрила один із основних маршрутів транспортування нелегальної літератури [45, с.10]. Це спричинило зміну основних шляхів її доставки. Починаючи з другої половини 1902 р., головним центром транспортування політичної контрабанди стає м. Кам'янець-Подільський, що безумовно вплинуло на активізацію політичного життя краю. Політична література доставлялася великими партіями. З середини 1902 р. нелегальні видання переправлялися до губерньського центру через прикордонні населені пункти Кам'янецького повіту с. Бондарівка [3, арк.3], с. Гуків, м-ко Збриж, с. Зелена [5, арк.4; 132], с. Ісаківці [11, арк.22], с. Чернокозинці [9, арк.15] с. Шидлівці [2, арк.5], м-ко Жванець [8, арк.4] та ін. Далі вона транспортувалася двома шляхами.

Перший здійснювався гужовим транспортом і доставлявся через різних осіб у сусідні губернії. Так, наприклад, у м. Проскурові була затримана контрабанда, що перевозилася міщанином Полтунем із м. Кам'янця-Подільського з наступним переправленням до м. Бердичева [27, арк.3]. Другий шлях пролягав через м. Кам'янець-Подільський до м. Проскурова, а далі – залізницею в інші міста Російської імперії. Як правило, робилося це через транспортну контору «Надія». Вперше зафіксовано таку контрабанду 11 серпня 1903 р., коли з м. Кам'янця-Подільського на станцію Закавказької залізниці Тифліс переправлялося 1419 екземплярів нелегальної літератури [10, арк.1]. Аналогічні випадки були виявлені у м. Москві [4, арк.167] та на станції Катеринодар Владикавказької залізниці [7, арк.23].

У Подільській губернії в цей період найактивнішу діяльність проявляли осередки РСДРП. Перша російська соціал-демократична група, за даними радянських дослідників, була створена 1902 р. у м. Проскурові [45, с.11], хоча її активна діяльність розпочалася лише з весни 1904 р. Так, 7 квітня 1904 р. в повітовому центрі біля місцевої в'язниці було розкидано близько 200 екземплярів нелегальної літератури, зокрема «Проект програми Російської соціал-демократической рабочей партии» видавництва «Искры» та «Ко всем рабочим по поводу антиеврейских беспорядков в Кишиневе» [30, арк.2]. Того ж місяця у місті був затриманий І. Гільперін з великою кількістю нелегальної літератури РСДРП [21, арк.7зв.].

У 1903 р. виник соціал-демократичний гурток у Кам'янці-Подільському [46, с.10]. Проте його діяльність стала відчутно проявилася лише навесні 1905 р., коли на початку революції в місті стали розповсюджуватися прокламації «К солдатам», «Кто должен победить» та інші [31, арк.316]. За словами С. Когутова, активного діяча кам'янецького осередку, на весну 1905 р. «ніякої цільної організації с.-д. немає» [39, с.40].

На Вінниччині, зокрема у містах Вінниці, Козятині, Немирові та залізничній станції Жмеринка, соціалістичні гуртки з'явилися

у 1903 р. [45, с.11]. Щоправда, вони були нечисленними й часто об'єднували діячів різних політичних напрямків. Наприклад, у Вінниці в 1904-1905 рр. існувала група робітників соціал-демократичного та соціал-революційного напрямків, які діяли об'єднано аж до появи Маніфесту 17 жовтня 1905 р. До складу групи входили С. Драка, М. Драка, Є. Яновський, та М. Лисанський, які опікувалися підпільною друкарнею [39, с.96].

Один із перших задокументованих фактів діяльності вінницьких соціалістів датується 28 вересня 1904 р. на Вінницькому чавуноливарному заводі «Молот», де було розкидано велику кількість прокламації «Ко всему русскому народу!», «Жертвуйте русские люди!» видавництва РСДРП [22, арк.5зв.]. Того ж року, за даними А. Зекцера, серед прихильників соціалістичного світогляду міста намітилася диференціація і поява осередків політичних партій. Навколо них стали концентруватися та організовуватися робітники. Так, наприклад, ремісники-швейники, друкарі, палітурники, картонажники, цирульники, робітники тютюнової та махорочної фабрик почали групуватися навколо Бунду; пекарі, які були переважно росіянами – навколо соціал-демократів, робітники чавуноливарного заводу «Молот», які проживали в околицях і були пов'язані із землею – навколо есерів; прикажчики – навколо Бунду і сіоністів [39, с. 55].

На мешканців Балтського повіту спостерігався дедалі зростаючий вплив таких сильних організацій РСДРП, як Одеська, Єлизаветградська та, частково, Уманська. Хоча соціал-демократичний гурток утворився вже на початку 1903 р. [45, с.11]. На кінець 1904 р. повіт опинився у вирі політичної пропаганди та агітації, де діяли агітатори як вже згаданих німецьких організацій, так і місцеві діячі, які для пропаганди використовували нелегальну літературу видавництва Одеської, Єлизаветградської, Уманської організацій РСДРП [21, арк.7]. Балтська група остаточно сформувалася на початку 1905 р. коли з Бессарабії в місто приїхав Певзнер [39, с.87]. У жовтні – грудні 1904 р. містом активно поширювалися прокламації «К солдатам», «Ко всем работникам и работницам г. Одессы», «К войскам» та ін. видавництва Одеської організації РСДРП [20, арк.7]. Водночас у м-ку Богополі Балтського повіту масово розповсюджувалися прокламації «К новобранцам» видавництва Єлизаветградської організації РСДРП [21, арк.7]. Наприкінці травня 1903 р. у м. Могилів-Подільському розпочав діяльність гурток Південно-російської групи РСДРП. Членами цього гуртка були Є. Вайнштейн, С. Боксер, Ю. Пусім, Ф. Поляк, Хінон, Лікерман та інші [1, арк.9-10зв.].

У м. Летичеві в 1904 р. діяв соціал-демократичний гурток, який організували М. Гранівська та Кульницький-Кігель [22, с.75]. Відомо також, що з квітня 1904 і до початку 1905 р. в місті розповсюджувалися прокламації «Ко всем рабочим и работницам г. Одессы», «Война и рабочее» видавництва Одеського комітету РСДРП [28, арк.3].

У цей період активно здійснювалася агітація та пропаганда РСДРП й у інших повітах. Так, у лютому 1904 р. на станції Гайворон Гайсинського повіту діячі Бердичівської організації

РСДРП К. Сташевський, Я. Гаєвський та С. Гунченко розповсюджували прокламації «Что такое политическая свобода» [13, арк.6]. В м. Брацлаві протягом травня – червня 1904 р. великими накладками поширювалися прокламації «Ко всем гражданам России», «Ко всем российским рабочим», «Последний козырь самодержавия» [17, арк.3], «Агитация против агитации», «Июльские события в Одессе», надруковані Одеським комітетом РСДРП [24, арк.2].

В перші роки ХХ ст. Партія соціалістів-революціонерів також розпочала свою діяльність на Поділлі. За даними Подільського губернського жандармського управління, перші організації есерів виникли в краї у 1903 р. [6, арк.187]. Проте активну діяльність вони розпочали наступного року. Їх зусиллями наприкінці 1904 на початку 1905 рр. прокламації ПСР «Ко всем трудящимся!» розповсюджувалися у м. Балті, а у вересні 1904 р. листівки «К солдатам Одесского округа» – у м-ку Окни Балтського повіту [19, арк.13].

Наприкінці 1904 р досить активно проходила агітація ПСР у Брацлавському повіті. Прокламації та відозви «Партия социалистов революционеров», «К рабочим всех стран» та інші знайдені в м. Брацлаві та навколишніх селах [31, арк.355]. Це свідчить про наявність агітаторів цієї партії в цьому повіті. 3-го листопада 1904 р. у м. Кам'янці-Подільському було виявлено декілька тисяч прокламацій закордонного видавництва партії есерів, які, потрапили, ймовірно, контрабандним шляхом [27, арк.3]. Тим більше, що, за даними А. Зекцера, від ПСР діяло кам'янецьке бюро в справах транспортування нелегальної літератури [39, с.40].

Український національно-визвольний рух в Подільській губернії у досліджуваний період представлений діяльністю таких політичних партій як РУП (Революційна українська партія) та УСП (Українська соціалістична партія). Цей рух на Поділлі не був таким масовим, особливо серед робітників, які були переважно євреями, або зрусифікованими українськими селянами. Центром українського національно-визвольного руху була духовна семінарія в м. Кам'янці-Подільському. Це пояснюється тим, що в гімназіях і пансіонах міста навчалися переважно діти міщан, дворян, чиновників та інших верств суспільства з проросійськими настроями. В духовній семінарії навчалися переважно вихідці із сіл, які потенційно складали соціальну базу українського руху. Тому активними діячами і симпатиками українських партій часто були саме випускники цього закладу.

Суб'єктивним чинником, що сприяв активізації національних політичних партій, стала поява в семінарії у 1901-1902 рр. представників українського руху. Саме тут на початку ХХ ст. працював викладачем В. Чеховський – український соціал-демократ, відомий діяч РУПу та УСДРП, в майбутньому голова уряду УНР часів Директорії [32, с.52]. Другим центром діяльності РУП на Поділлі було м. Вінниця. У червні 1902 р. тут з'явилися перші агітатори, що співпрацювали з Київською вільною громадою партії. У жовтні – листопаді 1904 р. у місті та в сс. Сокиринці та Рижинці Вінницького повіту розповсюджувалися прокламації «Робітники та селяни», «Товариші» [18, арк.2], «До запасних» [29, арк.4.].

У Подільській губернії прослідковується діяльність УСП. Так, у березні 1904 р. у с. Стодудьці Літинського повіту [22, арк.26-27] та на станції Козятин Вінницького повіту [16, арк.3] зафіксовано поширення майже сотні екземплярів прокламацій ЦК цієї партії «Правдиве слово про війну», що були розкидані, свідчить за все, немісцевими агітаторами. Однак діяльність РУП і УСП у краї не простежується.

На початку ХХ ст. на Поділлі діяли нечисельні єврейські організації Бунду та Поалей Ціону (Грудящі Сіону). Займалися вони переважно агітаційною роботою серед місцевих євреїв. За даними Подільського губернського жандармського управління, перші організації Бунду в губернії виникли у 1903 р. і підпорядковувалися Бердичівському комітету партії [6, арк.173]. Наприкінці 1903 р. у м. Балті виник осередок Бунду, який спочатку співпрацював з соціал-демократами а потім діяв самостійно. У квітні 1904 р. у місті було знайдено 17 прокламацій Бунду «Долой самодержавие!», в яких населення закликалося до «кінцевого економічного перевороту» та повалення капіталістичного ладу [38, с.90].

Про зростання тут бундівського руху свідчили такі події: у серпні 1904 року викрито бундівський з'їзд. Його учасниками було 24 особи під керівництвом І. Рівліна, Г. Штерна та А. Чехсліра. Правоохоронцями вилучено значну кількість літератури, зокрема прокламацій Бунду, єврейських газет та брошур [12, арк.6-7зв.]. У грудні 1904 р. у м. Балті заарештовано партійців М. Шварцберга та М. Гольдштейна з нелегальною літературою. Це були 37 екземплярів прокламації «Новый курс» та періодика Бунду [15, арк.7]. Тоді ж у місті у великій кількості розповсюджувалися бундівські прокламації «К борьбе», «Указ 12 декабря» та інші видавництва Одеського комітету партії [31, арк.26-26зв.].

У м. Могилеві-Подільському 9 серпня 1904 р. було розкидано прокламації «Ко всем», видавництва Одеської соціал-демократичної організації Бунду, в яких повідомлялося про хід та наслідки липневого страйку 1903 р. [26, арк.5зв.].

У грудні того ж року на залізничній станції в м. Проскурові було заарештовано трьох активних діячів місцевої організації Бунду А. Желязко, А. Колко та Я. Шнерлінг. У них вилучено 36 примірників «Вестника Бунда» та 50 примірників прокламацій «55 новых жертв», «Погром и мобилизация», «К запасным» та іншу нелегальну літературу [14, арк.34-36].

Сіоністський рух, який зародився наприкінці ХІХ ст. і мав на меті створення Єврейської держави у Палестині, на початку наступного століття став проникати у середовище подільських євреїв. Саме в цей час простежується діяльність сіоністської організації Поалей Ціон. Так, у липні 1904 та у січні 1905 р. в м. Балті поширювалися відозви з серії «К еврейской общественности». В одній із них виявлялася радість євреїв з приводу смерті міністра внутрішніх справ Плева, противника сіонізму [31, арк.177].

Отже, початковий період діяльності політичних партій Подільської губернії тривав з 1902 р. по кінець 1904 р. Це були осередки партій соціалістичного напрямку – РСДРП, ПСР, Бунд, РУП, УСП, а також єврейських сіоністських організацій. На пер-

шому етапі партійно-політичний рух характеризувався поодинокими випадками агітації і пропаганди, перевезенням контрабандним шляхом транспортів нелегальної літератури з подальшим переправленням її територією Російської імперії. Другий етап характеризувався утворенням місцевих осередків політичних партій. Вони виникали у містах губернії – Кам'янці-Подільському, Вінниці, Балті, Могилеві-Подільському, Летичеві. В інших населених пунктах діяли лише поодинокі прихильники, які займалися, головню, розповсюдженням нелегальної літератури.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 301, оп. 1, спр. 568, 40 арк.
2. Там само, спр. 573, 297 арк.
3. Там само, спр. 576, 93 арк.
4. Там само, спр. 577, 294 арк.
5. Там само, спр. 583, 133 арк.
6. Там само, спр. 1132, 273 арк.
7. Там само, ф. 419, оп. 1, спр. 3683, 119 арк.
8. Державний архів Хмельницької області, ф. 281, оп. 1, спр. 7787, 48 арк.
9. Там само, спр. 7798, 24 арк.
10. Там само, спр. 7799, 9 арк.
11. Там само, спр. 7800, 24 арк.
12. Там само, спр. 7802, 15 арк.
13. Там само, спр. 7803, 55 арк.
14. Там само, спр. 7804, 79 арк.
15. Там само, спр. 7805, 42 арк.
16. Там само, спр. 7807, 6 арк.
17. Там само, спр. 7808, 5 арк.
18. Там само, спр. 7809, 7 арк.
19. Там само, спр. 7812, 13 арк.
20. Там само, спр. 7816, 113 арк.
21. Там само, спр. 7817, 13 арк.
22. Там само, спр. 7818, 7 арк.
23. Там само, спр. 7819, 32 арк.
24. Там само, спр. 7821, 4 арк.
25. Там само, спр. 7823, 4 арк.
26. Там само, спр. 7824, 6 арк.
27. Там само, спр. 7826, 11 арк.
28. Там само, спр. 7827, 4 арк.
29. Там само, спр. 7828, 21 арк.
30. Там само, спр. 7830, 11 арк.
31. Там само, спр. 7862, 379 арк.
32. Приходько В. Під сонцем Поділля / В. Приходько. – Львів : Червона калина, 1935. – 251 с.
33. Висоцький О. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні) : монографія / О. Висоцький. – Дніпропетровськ : ДДФЕІ, 2001. – 160 с.
34. Глушковецький А. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії: монографія / А. Глушковецький. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2010. – 400 с.
35. Голобуцький О. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця ХІХ – початку ХХ століття: Дослідження. / О. Голобуцький, В. Кулик. – К. : Смолоскип, 1996. – 124 с.

36. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії соціал-демократії початку ХХ ст. / В. Головченко. – Х. : Майдан, 1996. – 189 с.
37. Голуб А. Європейські обрії української соціал-демократії (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.) : монографія / А. Голуб. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр ун-ту, 1998. – 156 с.
38. Жезицький В. Діяльність єврейських політичних партій на Поділлі на початку ХХ ст. / В. Жезицький, В. Нестеренко // Матер. Всеукр. наук.-краєзн. конф. «Хмельниччина в контексті історії України» / ред. кол. А.В. Баженов (голова), О.М. Єсюнін (співголова, відп. ред.) та ін. – Хмельницький, 2012. – С. 89-92.
39. Зекцер А. 1905 рік на Поділлі. Частина II. Робітничий рух та діяльність революційних організацій 1904-1906 рр. / А. Зекцер. – Вінниця, 1925. – 125 с.
40. Зеленюк І. Революційний рух на Поділлі в період народної революції 1905-1907 рр. / І. Зеленюк // Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. Наукові записки. – Хмельницький : Хмельн. обл. вид-во, 1956. – Т. III. – С. 3-50.
41. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ-ХХ століть. Соціально-політичний портрет / Г. Касьянов. – К. : Либідь, 1993. – 176 с.
42. Леонов М. Партия социалистов-революционеров в 1905-1907 гг. / М. Леонов. – М. : РОССПЭН, 1997. – 512 с.
43. Лозовий В. Діяльність Подільської «Просвіти» в 1906-1914 рр. / В. Лозовий // Просвітницький рух на Поділлі. – Кам'янець-Подільський : Вид. Поділ. братства «Кам'янець на Поділлі», 1996. – С. 5-20.
44. Морозов К. Партия социалистов-революционеров в 1907-1914 гг. / К. Морозов. – М. : РОССПЭН, 1997. – 623 с.
45. Нариси історії Вінницької обласної партійної організації / відп. ред. В. Таратута та ін. – Одеса : Маяк, 1980. – 343 с.
46. Нариси історії Хмельницької обласної партійної організації / відп. ред. В. Купратий та ін. – Львів : Каменяр, 1982. – 271 с.
47. Новиков П. Революционное движение в Подольской губернии в годы первой русской революции (1905-1907 гг.). / П. Новиков. – Новосибирск, 1967. – 25 с.
48. Павко А. Політичні партії, організації в Україні: кінець ХІХ – початок ХХ ст.: зародження, еволюція діяльність / А. Павко. – К. : Іван Федоров, 1999. – 250 с.
49. Политические партии России в 1905-1907 гг. (обзор новейшей немарксистской историографии) / Н. Канищева, М. Леонов, Д. Павлов и др. // История СССР. – 1989. – № 6. – С. 180-183; Киселев И. Политические партии в России в 1905-1907 гг.: численность, состав, размещение (количественный анализ) / И. Киселев, А. Корелин, В. Шелохаев // История СССР. – 1990. – № 4. – С. 71-87.
50. Симчишин О. Зародження бундівських осередків на території Правобережної України та їх діяльність на першому етапі революції 1905-1907 рр. / О. Симчишин. // Гуманітарний журнал. – 2005. – № 1-2. – С. 72-77.
51. Тютюкин С. Рождение российской многопартийности / С. Тютюкин // Политические партии в российских революциях в начале ХХ века. – М. : Наука, 2005. – С. 112-130.
52. Федьков О. Політичні партії і селянство в 1905-1907 рр. (діяльність партійних та непартійних організацій в селах Правобережної України) : монографія / О. Федьков. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2007. – 248 с.
53. Урилов И. История российской социал-демократии (меньшевизма) / И. Урилов. – М. : Собрание, 2005. – Ч. 3. – 416 с.
54. Шелохаев В. Либеральная модель переустройства России / В. Шелохаев. – М. : РОССПЭН, 1996. – 280 с.

On the basis of archival sources and scientific achievements of scientists analyzed the initial period of the formation of political parties in Podilia (in the early twentieth century). Its chronological scope and the main content are defined.

Key words: *the initial period, a political party, Podilia, RSDLP, PSR, RUP, USP, the Bund, Poalei Zion.*

Отримано: 26.03.2013

УДК 329(477.82)«1907»

О. М. Федьков, А. Ю. Хоптяр

«ВОЛИНСЬКА ТРИВОГА 1907 РОКУ» (з історії суспільно-політичного життя початку ХХ ст.)

У статті йдеться про епізод з історії України початку ХХ ст., який засвідчив про гостре політичне протистояння соціалістичних та консервативно-монархічних сил, в орбіту якого потрапили Почаївська лавра, єврейська національна меншина.

Ключові слова: *Українська соціал-демократична Спілка РСДРП, Бунд, Українська соціал-демократична робітничка партія, Сіоністи-соціалісти, Конституційно-демократична партія, Партія соціалістів-революціонерів, Союз російського народу, Почаївська лавра, євреї.*

В історії часто відбуваються події, в яких знаходять відбиток різноманітні політичні, соціальні, етнічні, культурні та духовні процеси епохи. Досліднику минулого варто лише побачити цей візерунок тканини історичного процесу у всій складності та переплетінні залежностей і відобразити його за допомогою історичних джерел. Прикладом такої події була «Волинська тривога 1789 року», яка засвідчила загострення соціальних і національно-релігійних суперечностей на Правобережній Україні наприкінці ХVІІІ ст. Завдяки науково-дослідницькій майстерності В. Антоновича, «Волинська тривога» стала яскравим свідченням гострої суспільно-політичної кризи, в якій опинилася Річ Посполита напередодні свого краху [27].

Метою цієї статті є аналіз соціально-політичного становища Російської імперії у 1907 р. через призму мікроісторії.

Дослідження, присвячені суспільно-політичному життю Волині початку ХХ ст., можна поділити на історико-краєзнавчі [6] та ті, у яких розглядається історія окремих політичних партій [30; 36], суспільно-політичних напрямків [28; 35; 38], що діяли в губернії. Аналіз аграрного питання М. Лещенком [32], національного А. Нікуліним [34] та колективом дослідників [33], загальна характеристика пізньої епохи Російської імперії М. Геллером [29] дозволяють охарактеризувати загальний контекст «Волинської тривоги 1907 року».

На початку ХХ ст. Волинь входила до складу Російської імперії, яка перебувала у стані системної кризи. Свідченням кризового стану стала революція 1905-1907 рр., зумовлена низкою про-